

ÍRÓPORTRÉ

Rovatunkban kortárs magyar írók életművét mutatjuk be néhány oldalnyi terjedelemben – az „élő klasszikusoktól” a legtehetségesebb fiatalokig. A tárgyalat alkotók kiválasztása elkerülhetetlenül szubjektív, de a róluk szóló dolgozatban igyekszünk átfogó képet adni eddigi műveikről, olyan stílusban és megfogalmazásban, hogy az irodalmat nem szakmaként művelők számára is követhető, feldolgozható legyen, s akár érettségire vagy felvételre készülő diákok is haszonnal forgathassák. Az itt megjelenő esszék bővebb, bibliográfiával is kiegészített változatait kétévenként könyv formájában is közreadjuk.

NAGY GÁSPÁR

A magyar irodalom története bővelkedik legendás életművekben; Balassitól, Zrínyitől vagy Mikes Kelementől, Csokonaitól, Vörösmartytól vagy Petőfitől Adyn, József Attilán, Kosztolányin vagy Csáth Gézán, Radnótin, Pilinszkyn vagy Weöres Sándoron át egészen Hajnóczy Péterig, Petri Györgyig vagy Erdély Miklósig, Máraiig, Faludy Györgyig vagy Kertész Imréig az írói-költői életműveket legendás mozzanatok kísérik. Magyar írónak vagy költőnek mindig is megvolt, megvan a maga keresztje, leginkább az adott társadalmi-történelmi berendezkedéssel gyűlik meg a baja.

Az évek múlásával egyre világosabban látszik, hogy a magyar irodalom történetében a rendszerváltó időszak leglegendásabb alakja: Nagy Gáspár. Élettényei, életeseményei szinte semmiben sem felelnek meg a magyar költővel vagy íróval szemben támasztott s a fentiekben vázolt elvárásoknak. Egyvalamiben viszont maximálisan megfelel a kívánalmaknak, mégpedig abban, hogy pályatársai közül talán a legmaradéktalanabban tett, illetve tesz eleget a kor(szak) költővel vagy íróval szembeni kötelemének, amely nem más, mint az igazság

kimondásának kérlelhetetlensége, a hazug társadalmi berendezkedés elleni lázadás.

Nagy Gáspár 1949. május 4-én született egy dunántúli kis faluban, Bérbaltaváron. Tanulmányait a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban és a szombathelyi főiskolán végzi. 1971-ben szerez népművelő-könyvtár szakos diplomát. Költészetében rendre megjelenik a szülőföldhöz, a szeretett pannóniai, nyugat-dunántúli vidékhez, a családhoz, az őt felnevelő és útjára bocsátó közösséghez való hűség jól ismert toposza, feltűnnek a bencés iskolai neveltetés emlékei, az alapvető hitbéli kérdések. Verseinek mindvégig érzékelhető a szakrális, transzcendens, metafizikus érintettsége. A hetvenes években az Írószövetség könyvtárosaként, a Móra Kiadó lektoraként, a nyolcvanas évek első felében írószövetségi titkárként személyes kapcsolatot alakít ki úgyszólván az egész kortársi magyar irodalommal, valamint a közép-kelet-európai régió több jeles alkotójával. Költészetében, művészetfelfogásában a nagy mesterek, a pályakezdést segítő atyai jó barátok – Kormos István, Nagy László, Jékely Zoltán és Pilinszky János – nyomdokain halad; a hitet és az alkotást egyformán kegyelmi állapotként, a „szabadság áhításának megfogalmazódásaként” fogja fel.

A hetvenes években aktívan részt vállal a Fiatal Írók József Attila Körének munkájában. Kezdetől, 1975-től munkatársa a „rég” *Mozgó Világnak*, s közelről kell tapasztalnia annak 1983-as erőszakos, hatalom általi felszámolását. Köteteiben egyre központibb szerepet játszanak a közelmúlt történelmét faggató, annak elhallgatott, eltussolt „fehér foltjait” feltáró költemények. Mind nyíltabban emel szót 1956 októbere mellett, illetve az 1968-as prágai tavasz leverése és az 1981 decemberi lengyelországi statárium tényeinek és valós történéseinek meghamisítása ellen. 1981-ben két 56-os verset is publikál (*Két nyárf a Hódoltságban*; *Benézünk majd a múlt időbe... ősszel*), a Tiszatáj 1982. novemberi számából viszont már, miniszterhelyettesi utasításra, az utolsó pillanatban kényszerűen kihagyják a *Három megjegyzés: egy válasz* című versét, mert az, úgymond, utalni merészel Illyés *Egy mondat a zsarnokságról* című poémájára. 1984-ben a tatabányai Új Forrás októberi száma közlésezi *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című költeményét, amelyben egyértelműen állást foglal Nagy Imre újratemetése és gyilkosainak néven nevezése mellett. Álláspontját az írószövetségi választmány 1985 márciusi, „ügyében” összehívott ülésén is megismétli, vállalva ezzel, hogy titkári állásától megfosszák. „Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* – írja a költő monográfiája – nem véletlenül

Nagy Gáspár
Fotó: L. Simon László

robbant ki Nagy Gáspárból. A *Kibiztosított beszéd* kötet nagyon sok verse politikai értelemben is bátor, egyenes beszéd. Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* megjelenése és botránya azonban kettős következménnyel járt. Most már kikerülhetetlenül beállította őt a bátor költő szerepébe. Mindenki órá figyelt, aki úgy érezte, hogy helyette is kimondott valami lényegeset, azt, hogy Magyarországon egy hazugságra, gyilkosságra épített rendszer uralkodik. Másfelől viszont nagytóval és meglódult képzelettel vizsgálták verseit a hatalom képviselői és az ő kiszolgálói.” Formálódik tehát fokról fokra és megállíthatatlanul, többnyire irodalmon kívüli szereplőkkel és szempontok szerint a nemzet lelkiismerete szerep és a közéleti költő legendája.

A Tiszatáj 1986 júniusában közli, még pontosabban: közölné *A Fű naplójából* című versét, de a tervezett számot éppen e vers miatt bezúzzák, a folyóirat szerkesztőit elbocsátják. A *Kibiztosított beszéd* 1987-es borítóját, Orosz István *Radnótygerinc* című grafikáját a cenzúra kicseréli, s nem járul hozzá az *Öröknyár...* és *A Fű naplójából* megjelentetéséhez sem. Nagy Gáspár ennek ellenére ezt a két verset mondja el 1988. június 16-án a 301-es parcellánál a Történelmi Igazságtétel Bizottság által szervezett megemlékezésen. Ilyen előzmények után egy pillanatig sem lehetett kétséges, hogy az egy esztendővel későbbi újratemetésen – a választmány egyhangú döntésének megfelelően, az elnök Cseres Tibor társaságában – ő helyezi el az Írószöveget

ség koszorúját Nagy Imre koporsójánál. Így zárul, nem kis elégtétellel és a legenda kiteljesedéseként, a közéleti ember és költő Nagy Gáspár évtizede. „Mert – mondja egy évtizeddel később, 1999-ben az Európai Utasban – ez volt az én évtizedem, amikor... dehogyis voltam bátor, csak éppen nem mertem félni.”

A rendszerváltást követően, a kollektív lelkiismeret-furdalás biztos jelzéseként, Nagy Gáspárnak előbb kiadják válogatott verseit (*Múlik a jövőnk*, 1989), majd gyors egymásutánban négy új verseskötetét (*Mosolyelágazás*, 1993; *Fölös ébrenlétem*, 1994; *Zónaidő*, 1995; *Tudom, nagy nyári délután lesz*, 1998) és ötvenedik születésnapjára napvilágot lát egybegyűjtött verseinek gyűjteménye is (*Szabadrabok*, 1999). Megjelennek prózai munkái (*Augusztusban. Ludvík Jahn nyomában*, 1995; *Kanizsa-vár [vissza]*, 1999), valamint kisesszéi (*Szavak a rengetegből*, 2004). Verseiből tematikus összeállítások is készülnek (*Húsz év a kétezerből*, 2000; *Amíg fölragyog a jászol*, 2001; *...nem szabad feledNI... versek – 1956 láthatatlan emlékművének talapzatára*, 2002). 1990-ben, egyetlen esztendőben József Attila-díjat, Magyar Művészetért Díjat és a Szépirodalmi Könyvkiadó nívódíját kapja. 1992-ben Greve-díjban és az Artisjus irodalmi díjában részesül. Egy évvel később veheti át a Tiszatáj-díjat és a Nagy Imre-emlékplakettet, majd rá egy évre a Kölcsey- és a Ratkó József-díjat, még egy évvel később a Getz-díjat. Az ezredfordulón előbb Balassi Bálint-emlékkard és Kortárs-díj elismerésben részesül (1999), majd 2000-ben kapja meg a Kossuth-díjat, 2001-ben A Nemzeti Társaskör Hűségdíját, végül 2003-ban a Szent Márton- és a Bárka-díjat. Ebben az évben jelenik meg az ezredfordulós öt esztendő verstermését tartalmazó legújabb és ez idáig utolsó verseskötete, az *Ezredváltó, sűrű évek*.

A kilencvenes évek kötetei jelentős változást jeleznek költészetében, a valódi fordulat mégis ezzel az utolsó verseskönyvvel következik be. Jól megérdemelt dicsőség, siker és elismerés közepette a költői-emberi tisztesség szigorú számvetést követel. A legenda épülése, építése után elkerülhetetlen az illúziók szertefoszlásával való szembenézés: a legendaoszlatás. A közéleti költő szerepét fel kell váltania az „irodalmi” költőének. A nemzeti-politikai tematika helyett a versbéli-poétikai kérdéseknek kell előtérbe kerülniük. A figyelem iránya kívülről, a politikai-közéleti kérdések felől mindinkább belülré, az irodalmi-személyes, a létfilozófiai kérdések felé fordul. A könyv olvas-tán egy kérlelhetetlen, az ezredforduló jelenbeli horizontjáról végrehajtott számvetésnek, önmegismerési folyamatnak lehetünk ta-

núi és részesei. A folyamat egyes fázisait, fokozatait a lírai napló egyes versei jelentik. A kötet Nagy Gáspárnak 1998 márciusától 2003 márciusáig született száz versét (szövegét) tartalmazza. A nyitó vers rögtön egy „antológiadarab”, 1998. március 15-i keltezéssel, s szinte folyóiratbeli megjelenésének pillanatában iskolai tananyaggá válik (*Világjáró. Irodalomtankönyv és szöveggyűjtemény az általános iskolák 7. osztálya számára*):

Valahol mindig eltűnik
valahol mindig megtalálják
valahol mindig temetik
valahol mindig exhumálják

és

örökké nekünk szegezik
örökké fényes ellenpélda
örökké rajtunk keresik
örökké mégis bennem él ma!

A kötet felütése egyértelműen az elmúlt időszak emblematikus („legendás”) verseivel és a „forradalmi” versek gyűjteményét közreadó 2002-es kiadvánnyal való rokonságra, a költői folytonosság vállalására utal.

A kötet, noha nem oszlik külön ciklusokra, valójában a teljesség megkísértését célzó megértési folyamat egy-egy fázisa szerint tagolódik. „A Szent István-i ezredváltás után ezer évvel – mondja a könyv megjelenésekor adott s már idézett nyilatkozatában a szerző –, egy újabb ezredfordulón keletkezett verseimet most adom közre új kötetben. [...] Különös mágneses kisugárzását érzem ezen sűrű esztendőknél, s azt írom meg, ami e hegycsúcs körül s a lelkekben történt. Remélhetőleg számvetésként és lenyomatát adva sorsunknak, időnknek. Önmagunknak, és talán azoknak is, akik majd egyszer tudni szeretnék, miképpen sürögtünk-forogtunk, hogyan örültünk, szomorkodtunk, mire haragudtunk, mit szerettünk itt, a harmadik évezred elején.” Az adott öt esztendő versei – keletkezésük pontos dátumát is feltüntetve – mintegy dokumentálják az elmúlt időszak szellemi történéseit. A „dátumos versek” közé Nagy Gáspár ugyanak-

kor – többnyire a *Szabadrabok* kötet *Újabb versek-ciklusából* átvett – dátum nélküli költeményeket, valamint meditatív prózabetéteket: naplóbejegyzést, úti beszámolót, glosszát, visszaemlékezést is beékel. Az így létrejövő, száz darabból álló nagy kompozíció – a közismert irodalmi előképekre való rájátszással megerősítve – egy teljes költői-írói életrajz benyomását kelti, annál is inkább, mert az egyes részletek az életút és a pálya valamennyi, korábban is jellemző mozzanatát újlággal magukban foglalják.

Nagy Gáspár kötetében az én és a te, a különböző szellemi teljesítmények találkozásának szép példái a költő életében fontos személyiségekről, illetve személyiségekhez írott költemények. Ezek egy része természetesen alkalmi vers. Például a valamely kortárs születésének kerek évfordulójára készített játékos-frappáns köszöntők: a Tüskés Tibornak szánt köszöntés „a kanizsai gyors csattogó muzsikájára” lüktet (*Pannónia számadója*); „Szakolczay Mester” 60 esztendeje 6+0-ra redukálódik (*Hangos célfőző B. úr mennyei kirakatából*); Határ Győző éveinek két nyolcása a vízre fektetve tempózik (*Egy lehetséges Határ Győző-képlet $88 = \infty + \infty$*); Oláh János, Orosz István és Pintér Lajos neve pedig születésnapjuk alkalmából akrosztichonba foglalódik (*Győzi a versenyt, Látsz benne csodát, Márciusi biztató*). Az alkalmi versek másik csoportjának szomorú apropóját valamely szeretett barát, pályatárs elvesztése jelenti. Komor és megrendült költemény állít méltó emléket például az író Fodor Andrásnak (*El kellett mennem Lisszabonba*), a költő Simonyi Imrének (*Az utolsó [előtti] szó jogán*), a színész Sinkovits Imrének (*Színész a magasból*) és az irodalomtörténész Czine Mihálynak és Kiss Ferencnek (*Reménység jegenyéje; Kiss Ferenc fejfájára*). Ezekben a siratóénekekben vagy panaszdalokban azonban – a költő maga vallja meg a kötet megjelenésekor adott televíziós interjújában – „az ember nemcsak arra gondol, aki elment, hanem óhatatlanul – van annyira önző –, hogy a saját jövőendő lépéseire is próbál figyelmeztetni. Vagy még inkább vigyáz arra, hogy most már az arca milyen legyen, mert hiszen ezért is felelősek vagyunk.”

„Minden nemzedéknek az a föladata, hogy a magyar irodalomnak az összes értékét Balassitól Illyés Gyuláig éltesse. S ha mi nem beszélünk róla, akkor senki más nem fog beszélni róla. S ha egy olvasónak úgy adhatok át egy Illyés Gyula-, Németh László-élményt, összefoglalva, versben, túl az okos esszéken, de töményen, akkor azt hiszem, hogy a magyar irodalom folytonosságát segítem éltetni” – fogalmazza meg, az idézett televíziós interjújában a költői iránymutatást a

szerző. A kötetben szereplő, e tárgykörbe sorolható versek, különösen képpen az Illyés- és a Németh László-vers (*Ezredváltó sorok Illyés Gyula epitáfiumához; Éjszakáimban lámpafény. Németh László halhatatlan szellemének*) elemzése és kötetbeli szerkezeti helyének értékelése azonban megmutatja, hogy ez esetben is többről és másról is van szó, mint egyszerűen a magyar irodalmi hagyomány éltetéséről vagy irodalmi rájátszások sikeres alkalmazásáról. Ez esetben is a hangsúlyok módosulása, a hangsúlyeltolódás felismerése az igazán lényeges, az, ami a pálya megújulását eredményezi.

Megélés, behelyezkedés, utánképzés együttese tehát, no meg az a bizonyos személyes, irracionális elem, amelyről az érintett is csak szemérmesen mer beszélni. S csak mindezen képesség birtokában vállalkozhat olyan nagy ívű kompozíciók megvalósítására, mint amelyek ennek a kötetnek is a csúcspontját jelentik. Sőt adott esetben egy új költői irányt is kijelölhetnek; felvetik a társművészetekkel való szövetkezés lehetőségét. Az első ezek közül a Kőnig Róbert linómetszeteihez készített, tizenkét darabból álló verssorozat (*Hullámzó vizeken kereszt*). A másik, egy ugyancsak tizenkét részből összeálló, Szokolay Sándor biztatására született, s az ő megzenésítésében, 2000. január 3-án, a Magyar Állami Operaház millenniumi ünnepségén bemutatott oratóriumi „szövegkönyv” (*Symphonia Ungarorum. Szent István és Szent Gellért emlékezete*. Op. 147. Nagy Gáspár versciklusára, nagyzenekarra, szoprán- és basszusszólóra, orgonára, vegyeskarra és gyermekkarra).

A(z ön)megismerési folyamat végén járunk. A kötet legszemélyesebb, legintimebb részénél. A kötet nem fejeződhet be sem az Illyés- és Németh László-verssel, sem a nagy, oratorikus kompozíciókkal. Hiszen éppen a létösszegzés, a szintézisteremtés volt az eredendő cél, mely a kötet verseit létrehívta (és létre hívta). A szellemi folyamat megtapasztalására azért volt szükség, hogy a költő az ezredforduló „sűrű éveiben” és saját élete s költészete „korfordulóján” szembesülhessen a maga emberi és költői léthelyzetével. Ezért volt szükség a saját megtett életút utólagos megélésére, ezért a más személyiségekbe való behelyezkedésre és ezért a más alkotók s művek élményösszefüggésének utánképzésére, utána-alkotására. Az út három „stációjának” tanulságai azonban mindegyre egy irányba mutattak. A hullámok parthoz csapódásának irányába. Az út a születés kínzó körülményeitől a történelmi csalódásokon és a barátok elvesztésén át a halálra ítéletettséggel való szembesülésig, az eleve elrendeltettségig veze-

tett. A három szakasz meghatározó verseit is alapvetően az elégikus hangulat uralta, mígnem a kötet utolsó harmadát már teljes mértékben a „lefelé” vagy „kifelé” érzésvilága hatja át. Nem elég az úton végigmenni, a folyamat eredményével is szembe kell tudni nézni. Költő számára pedig e szembenézés következménye nem lehet más, mint egyedül (még) megmaradt életesélyként, ha fuldoklóként is, a versbe, a költészetbe kapaszkodás. A kötet első verse március 15-e hatásának megélése (*Válahol örökké*), a második a László Gyulához írott sirató (*László Gyula halálhírére*), a harmadik művész és műalkotás, Udvardi Erzsébet siófoki tárlatának személyes utánképzése (*A fény megérkezik*) s a negyedikben, az elégiában már ott a nyugtalanító víztükör: „Mert ha úszó félszigeted tornyaiból / már vízbe veti magát a harangszó / a pizstráng sebesen tovaeszket / majd úgyis a halászok horgára akad” (*Szeptemberi nap*). A hullámok tajtékzását a kötet verseinek erőssége és tudatossága pontosan megmutatja. De a befejezés nem lehet más, mint mindezen jellemzőknek, öt esztendő szellemi-művészi viaskodásának egyetlen versbe tömörítése: *Hatvan hónap: napra nap* (1998–2003). Annak végén, immáron partra vetetten és víz nélkül, a költő már egy kőhajításnyi figyelemmel is beéri:

ezért nyelvemen a só
már víz nélkül is
halálomig fölérek
valami cél üldöz mint
az öngyilkos hajlamú gének

balek kárvallottjait –
a gerincen túlhan úgy lehet
már lefelé húz a köd
s talán (valaki) utánam hajít
egy megváltó követ.

VILCSEK BÉLA